

Profesor Franciszek Peplowski (1921–2009)

Dnia 25 marca 2009 r. odbył się w Toruniu pogrzeb Profesora Franciszka Peplowskiego. Była to uroczystość skromna, bez przemówień i wzniosłych słów, tak właśnie, jak życzył sobie – w swojej skromności – Profesor.

Franciszek Peplowski urodził się 10 grudnia 1921 r. w Zdrojku (powiat Mława, obecnie Działdowo) w rodzinie rolniczej Kazimierzy ze Skonieczków i Franciszka, byłego członka legionów Piłsudskiego. Zmarły przez całe swoje życie związany był z toruńskim ośrodkiem naukowym, a przede wszystkim z miejscową pracownią *Słownika polszczyzny XVI wieku*, którą kierował

przez większą część swojego życia. Swoją naukową drogę rozpoczął również w Toruniu, gdzie 19 grudnia 1949 r. uzyskał na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika tytuł magistra filozofii w zakresie filologii polskiej na Wydziale Humanistycznym. Zarówno praca magisterska pt. *Uwagi nad językiem Stanisława Trembeckiego*, jak i częściowe egzaminy magisterskie zostały ocenione bardzo dobrze. Młody Franciszek Peplowski wykazał się już na egzaminie magisterskim, który obejmował szeroki zakres materiału, dogłębną i rzetelną wiedzą, uzyskując najwyższe noty z przedmiotów, takich jak: gramatyka opisowa współczesnej polszczyzny, gramatyka opisowa języka staro-cerkiewno-słowiańskiego, podstawowe wiadomości z historycznej gramatyki języka polskiego i dialektologii, historia literatury polskiej wraz z podstawowymi wiadomościami z teorii literatury, poetyki i stylistyki, historia polityczna, ustrojowa i kulturalna Polski.

Jeszcze w trakcie studiów podjął pracę na UMK, gdzie od 1 września 1947 do 30 listopada 1949 r. pełnił funkcję zastępcy asystenta w Katedrze Języka Polskiego. Później kilkakrotnie pracował na etacie naukowym w tejże uczelni w Instytucie Filologii Polskiej na Wydziale Humanistycznym (dzisiejszy Wydział Filologiczny) w latach: 1957–1961, 1973–1986 oraz 1989–1991, a w latach 1992/93 na ćwierć etatu. Również później nie zerwał z uniwersytecką dydaktyką, znajdując zatrudnienie w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku. Wykładał na tamtejszej filologii polskiej Wydziału Humanistycznego (późniejszy Wydział Nauk Społecznych i Technicznych) od 15 marca 2001 do 30 listopada 2006 r. Prowadził ćwiczenia i wykłady z gramatyki opisowej języka polskiego, gramatyki historycznej, leksykografii i leksykologii oraz wykłady monograficzne. Był promotorem licznych prac magisterskich. Jako wykładowca udzielał się również poza granicami kraju; w latach 1987–1989 brał udział w seminarium sławistycznym uniwersytetu w Getyndze, gdzie wygłosił sześć wykładów dla uczestników Gütinger Polonisten Kolloquium. Ciekawa i owocna inicjatywa naukowa zakończyła się, niestety, wraz ze śmiercią organizatora seminarium.

Dziełem życia, a jednocześnie największą pasją – nie tylko nauką – pozostał dla Profesora *Słownik polszczyzny XVI wieku*. Swoją przygodę leksykograficzną rozpoczął 1 stycznia 1950 r., kiedy to został zatrudniony w Instytucie Badań Literackich PAN w zespole leksykograficznym w Toruniu. Od tego czasu do 31 grudnia 1959 r. był sekretarzem redakcji *Słownika Adama Mickiewicza*, jednocześnie włączył się do prac nad *Słownikiem polszczyzny XVI wieku*, dołączając do utworzonej w 1949 roku z inicjatywy prof. Marii Renaty Mayenowej pracowni toruńskiej, mieszczącej się do dziś przy ul. Piekary 8. Wspólna praca nad sztandarowym dziełem Profesora rozpoczęła się 2 stycznia 1950 r. Wkrótce, od 1 kwietnia 1951 r. zatrudniony został na etacie asystenta, później starszego asystenta. Od I tomu słownika był sekretarzem redakcji, względy pozanaukowe zadecydowały, iż Profesor Mayenowa nie była tytułowana jego redaktorem naczelnym. Zmiana nastąpiła od 1971 r., kiedy to w tomie V jako redaktora naczelnego wymieniono Marię Renatę Mayenową, Franciszka Peplowskiego – jako zastępcę redaktora naczelnego. Honorując zasługi Profesora Mayenowej, Profesor Peplowski zdecydował, że Jego nazwisko nadal, nawet po śmierci Profesora Mayenowej w 1988 r., podpisane będzie pod jej nazwiskiem, jak dotąd – jako zastępcy redaktora naczelnego. Ostatni wydany za życia Profesora tom XXXII (2004) słownika także wskazuje Marię Renatę Mayenową jako redaktora naczelnego.

Naukowa droga Franciszka Peplowskiego związana była na wszystkich etapach z Instytutem Badań Literackich PAN. Tu uzyskał 11 listopada 1959 r. stopień doktora w zakresie językoznawstwa polskiego, przedstawiając pracę pt. *Słownictwo i frazeologia publicystyki polskiej okresu oświecenia i romantyzmu*. W związku z tym od 1 października 1965 r. objął stanowisko adiunkta (wcześniej, od 10 stycznia 1955 nadany miał tytuł naukowy adiunkta). 1 marca 1972 r. po uzyskaniu tytułu doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa polskiego (12 czerwca 1971) objął stanowisko samodzielnego pracownika naukowo-badawczego i aż do przejścia na emeryturę, czyli do 31 grudnia 1991, był kierownikiem pracowni. Nadal jednak kierował naukowo projektem, nawet wówczas, gdy Jego zatrudnienie na pół etatu wygasło w maju 1993 r. W kolejnych etapach pracy naukowej uzyskał 16 października 1985 r. tytuł profesora nadzwyczajnego, a 1 maja 1991 – profesora zwyczajnego.

Choć praca nad rokrocznie wydawanymi tomami słownika zabierała Profesorowi większość czasu, wypromował dwie prace doktorskie, a w dwu kolejnych był recenzentem. Ponadto był recenzentem przy awansie do tytułu profesora zwyczajnego, a także recenzentem w przewodach habilitacyjnych. W miarę skromnych możliwości czasowych włączał się w życie naukowe i kulturalne. Był członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu, Polskiego Towarzystwa Językoznawczego oraz Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Czynn timer uczestniczył w obchodach Roku Samuela Bogumiła Lindego w 2007 r., kiedy to przypadła 160 rocznica śmierci wielkiego leksykografa i 200 rocznica ukazania się pierwszego tomu jego *Słownika języka polskiego*. Z dużym zaangażowaniem propagował *Słownik polszczyzny XVI wieku*, również wśród młodzieży uczącej się. Przeprowadził kilka zajęć dla członków Międzyszkolnego Koła Polonistów działającego przy dawnym Wydziale Humanistycznym UMK. Zawsze chętnie służył swoją szeroką wiedzą badaczom z różnych dziedzin, którzy w pracowni zbierali materiały do swojej pracy, językoznawcom, historykom literatury, slawistom, germanistom, historykom.

Wszechstronne, nie ograniczone tylko do zagadnień językoznawczych, zainteresowania Franciszka Peplowskiego znalazły odbicie w Jego publikacjach. Profesor jest autorem 6 książek. Jego napisane we współpracy ze Stefanem Hrabcem *Wiadomości o autorach i dziełach cytowanych w słowniku Lindego* (1963) nadal stanowią podstawowe źródło wiedzy o tekstach wykorzystanych przez XIX-wiecznego leksykografa, zaś *Zasady wydawania tekstów staropolskich* (1955), powstałe jako rezultat zainicjowanej przez Marię Renatę Mayenową

wspólnej pracy Profesora i wielu wybitnych ludzi nauki – Konrada Górskiego, Władysława Kuraszkiewicza, Stefana Saskiego, Witolda Taszyckiego, Stanisława Urbańczyka, Stefana Wierczyńskiego, Jerzego Woronczaka – to cenna instrukcja, obejmująca w sposób systematyczny i wyczerpujący wskazane zagadnienie. W 1974 r. wraz z Januszem Małłkiem opracował wydanie *Historiji żalosnej a straszliwej o Franciszku Spierze* oraz *Ortografiji polskiej* Stanisława Murzynowskiego (1528–1553), uzupełnione i wydane po raz drugi w 1986 r. Poza tym jest autorem opracowań: *Odczasownikowe nazwy wykonawców czynności w polszczyźnie XVI wieku* (1974), które stanowiło Jego rozprawę habilitacyjną, oraz *Pożyczki niemieckie w „Nomenklatorze” Piotra Artomiusza z 1591 roku* (1996).

Większość publikacji Profesora oscylowała wokół tematyki XVI-wiecznej, choć wśród Jego książek znalazły się również pozycje z innego kręgu tematycznego. Jest autorem książki *Słownictwo i frazeologia polskiej publicystyki okresu Oświecenia i Romantyzmu* (1961), a w wydanym przez Adama Wolnikowskiego i Polskie Towarzystwo Historyczne *Inwentarzu starostwa grudziądzkiego z r. 1739* czuwał nad poprawnością wydanego tekstu.

Również w drobniejszych publikacjach przybliżał zarówno problematykę i teksty XVI-wieczne, jak również tematykę późniejszych okresów, np.: *„Vitae regum Polonorum” Klemensa Janickiego w przekładzie Jana Achacego Kmity* (1980), *Zróżnicowanie leksykalne i stylistyczne w „Poczcie Królewieckiej” z lat 1718–1720* (1990), *Odbicie sporów teologicznych o dogmat Trójcy Świętej w polszczyźnie XVI w.* (2003), *Formacje odczasownikowe z przed- w polszczyźnie XVI wieku* (2003). Poświęcił kilka artykułów postaci Profesora Konrada Górskiego oraz jego zainteresowaniom naukowym, m.in.: *Profesor Konrad Górski jako badacz języka polskiego (w 90 rocznicę urodzin)* (1986), *Zainteresowania językoznawcze profesora Konrada Górskiego* (1995), *Słownik mickiewiczowski – dzieło życia profesora Konrada Górskiego* (1995). Jako doświadczony leksykograf zabierał głos na temat dawnych słowników lub publikacji im poświęconym, np. w recenzji pt. *O źródłach „Słownika” J. S. Bandtkiego* (1987) dotyczącej *Słownika dokładnego języka polskiego i niemieckiego do podręcznego używania dla Polaków i Niemców ułożonego* (1806) autorstwa Jerzego Samuela Bandtkiego oraz recenzji z 1995 r. *Kalendarza życia i twórczości Samuela Bogumiła Lindego* (1992) Mariana Ptaszyka. Dla „Zapisek Historycznych” w 2007 r. zrecenzował Profesor wydane przez Edmunda Kizika *Nicolau-sa Volckmara Viertzig – Dialogi 1612. Źródło do badań nad życiem codziennym w dawnym Gdańsku* (2005).

Wyrazem uznania dla Jego dorobku i pozycji są przyznane medale i odznaczenia. Otrzymał dwa Medale ku Czcii 100 Rocznicy Śmierci Adama Mickiewicza – polski i włoski, Medal ku Czcii Samuela Bogumiła Lindego, Odznakę 1000-lecia Państwa Polskiego, Medal 30-lecia PRL, Medal Brązowy 100-lecia Towarzystwa Naukowego w Toruniu, Medal 25-lecia PAN, a także Złoty Krzyż Zasługi (1984). Pozostał przy tym człowiekiem skromnym i niezabiegającym o zaszczyty.

Profesor Franciszek Peplowski całe swoje naukowe życie poświęcił żmudnej, drobiazgowej pracy badacza leksykografa. Dzięki Jego wszechstronnej wiedzy i zainteresowaniom, ale także wysiłkowi, olbrzymiej pracy i uporowi wydane zostały 32 tomy *Słownika polszczyzny XVI wieku*, obejmujące tysiące haseł od *A do przodujący*, czuwał również nad przygotowaniem kolejnych tomów do druku. Będziemy go pamiętać jako Człowieka niezwykle pracowitego i obowiązkowego, do końca pogrążonego w rozwikływaniu meandrów XVI-wiecznej leksyki i stylistyki. Zwykle można Go było spotkać skupionego na rozwiązywaniu codziennych problemów słownikarza w gabinecie toruńskiej pracowni. Jak sam kiedyś wyznał: „Praca przy słowniku ma i tę dobrą stronę, zarówno w ubiegłych latach, jak i teraz, że zaangażowanie w tę robotę pozwala zapomnieć o otaczającej nas rzeczywistości. To dobra ucieczka, azyl wewnętrzny”¹. Drugą wielką pasją tego pracowitego Człowieka było pszczelarstwo. Jak mawiał, przy pracowitych pszczołach szukał wyciszenia, uciekał od codziennego zgiełku i koił nerwy. Również tej pasji Profesor pozostał wierny do końca życia.

Anetta Luto-Kamińska
(Toruń)

---

¹ Fragment wywiadu *Słownik na całe życie*, udzielonego przez Profesora 29 listopada 1996 r. toruńskim *Nowościom* (s. 8).